

Avdelningen för krisberedskap och civilt försvar
Verksamheten för utveckling av civil beredskap
Enheten för försörjningsberedskap

Värdebeskrivning för område av riksintresse för totalförsvarets anläggningar (TfC 0026)

Bakgrund

Den XX månad 202X beslutade MSB att mark- och vattenområdet för kalk- och märelyfyndigheten, brytningen av kalk- och märelysten samt tillverkningen av cement i Slite på Gotland utgör ett område som är av riksintresse på grund av att det behövs för totalförsvarets anläggningar (TfC 0026), den civila delen, enligt 3 kap. 9 § andra stycket miljöbalken (1998:808).

Denna värdebeskrivning med tillhörande geografisk precisering på karta lämnas till Länsstyrelsen i Gotlands län enligt 2 § förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden.

Värdebeskrivningen ska bland annat tjäna som planeringsunderlag för den kommunala fysiska planeringen enligt plan- och bygglagen samt för länsstyrelsens och övriga myndigheters handläggning av ärenden där riksintressen enligt 3 kap. miljöbalken ska tillämpas och avvägas gentemot andra intressen.

Lägesbeskrivning/beskrivning av anläggningen

Tillgången till cement är avgörande för samhällets funktionalitet och därmed för svensk försörjningsberedskap. Cement är en nödvändig basråvara vid framställningen av betong som i sin tur är viktig för bland annat byggnation och reparation av infrastruktur såsom vägar, järnvägar, hamnar samt anläggningar för vatten och avlopp. Cement behövs också för byggnation och reparation av bland annat sjukhus, skolor, bostäder, skyddsrum och Försvarsmaktens anläggningar samt vind- och vattenkraft.

I Slite på Gotland bedriver Heidelberg Materials AB brytning av kalk- och märelysten samt tillverkning av cement. Tillverkningen av cement står för ungefär 75 procent av den cement som används i Sverige och omkring hälften av allt byggande i landet är i dag direkt beroende av anläggningen i Slite.

Kalkstensbrytningen har anor sedan 1700-talet, men den mer storskaliga brytningen och tillverkningen av cement startade på platsen på 1920-talet. Brytningen av kalk- och märelysten sker i dag i bergtäkterna Filehajdar och Västra brottet.

Brytningen sker genom så kallad pallbrytning där materialet bryts ut som vertikala skivor genom att lodräta hål borrar i berget, som sedan apteras med sprängmedel för att spränga loss stenmaterialet. Innan kalk- och märelysten kan brytas behöver brytområdet avbanas, vilket innebär att vegetation och jord tas bort. Stenmaterialet transporteras till krossen för krossning och lagras sedan inom området. Därefter mals stenmaterialet till stenmjöl, för att

användas i cementfabriken. I cementfabriken förvärms och upphettas stenmjölet i cementugnar, för att omvandlas till en mellanprodukt som kallas klinker. Klinkern kyls sedan ner och mals tillsammans med sand och gips till cement. Cement utgör bindemedlet i betong.

Förutom transporter inom själva området, är fartygstransporter till och från verksamhetens hamn avgörande för anläggningen. Majoriteten av det bränsle och material som behövs för tillverkningen av cement transporteras till anläggningen med fartyg. Vidare transporteras majoriteten av den tillverkade cementen från verksamhetens hamn med fartyg. Hamnen och farleden är därför avgörande för både driften av fabriken och leveranser av cement.

Tillverkningen av cement utgör en så kallad Sevesoverksamhet på den högre kravnivån, på grund av de kemikalier som lagras och hanteras inom verksamheten.

Värdet av riksintresset

Nedan beskrivs riksintressets värden, utifrån MSB:s sektorsbeskrivning med tillhörande sektorsspecifika kriterier.

Verksamheten som bedrivs eller kommer att bedrivas på området är kritisk för att uppnå någon av målsättningarna för civilt försvar på nationell nivå

2021-10-20 fick Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (Tillväxtanalys), Statens energimyndighet (Energimyndigheten), Sveriges geologiska undersökning (SGU), Trafikverket, Fortifikationsverket och Boverket ett regeringsuppdrag av Näringsdepartementet; *Uppdrag om fördjupad kartläggning och analys av efterfrågan på cement i olika sektorer, tillgången till kalksten, klinker och cement samt förutsättningarna för import (N2021/02658).*

Regeringsuppdraget innebar att myndigheterna skulle kartlägga och analysera:

- den årliga efterfrågan på cement, och av vilka kvaliteter, uppdelat på olika sektorer i Sverige de närmsta åren,
- förekomsten av och tillgången till kalksten, klinker och cement inom Sverige och i andra exporterande länder, samt
- de logistiska förutsättningarna för import av dessa produkter till Sverige.

I uppdraget ingick även att undersöka andra nödvändiga förutsättningar och ta fram förslag till åtgärder i syfte att möjliggöra och underlätta import av kalksten, klinker och cement till Sverige. Regeringsuppdraget slutredovisades 2022-05-31.

Resultatet av regeringsuppdraget framgår av rapporten *Förutsättningar för alternativ cementförsörjning i Sverige (PM 2022:07)*. Rapporten bygger bl.a. på följande utredningar inom uppdraget *Förutsättningar för en alternativ försörjning av cement i Sverige (Tillväxtanalys)*, *Uppdrag att kartlägga befintlig test- och provningsverksamhet för cement och betong (Vinnova)*, och *Analys av möjlighet till import av kalksten, klinker och cement (Ramboll)*.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984

I rapporten framgår att kalksten är en basråvara som är viktig för Sveriges samhällsbyggande, näringsliv och infrastruktur. Vidare framgår att fullgoda alternativ saknas och att det därför bedöms viktigt att säkerställa tillgången till den kalksten, klinker och cement som krävs för byggande av bland annat transportinfrastruktur, bostäder, vindkraft samt för gruvindustrin. De flesta länder i närheten har liksom Sverige i dag en produktion som är anpassad till det nationella behovet och storskalig import av kalksten, klinker och cement bedöms i närtid inte kunna genomföras då det förutsätter nya logistiklösningar och utbyggd infrastruktur.

I rapporten framgår även att ett flertal myndigheter och aktörer såsom Boverket, Energimyndigheten, Fortifikationsverket, Svemin, Svenska kraftnät, Trafikverket och MSB bedömer att efterfrågan på cement även fortsättningsvis kommer att vara stor. Vidare bedöms det på kort sikt inte vara möjligt att ersätta kalkstenen eller cementproduktionen i Slite med import eller försörjning från andra inhemska anläggningar.

Samhället är därav starkt beroende av en fungerande cementförsörjning som säkerställer både totalförsvarets och samhällets behov av cement. Detta gör att en fungerande cementförsörjning är kritisk för att uppnå flera delar av det nationella målet för det civila försvaret såsom att värna civilbefolkningen, säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna, upprätthålla nödvändig försörjning samt bidra till det militära försvarets förmåga vid väpnat angrepp eller krig i vår omvärld.

Mot bakgrund av bristen på alternativ till försörjning från andra inhemska anläggningar och begränsade importmöjligheter, både på kort och lång sikt, är brytningen av kalk- och märtelsten samt tillverkning av cement i Slite på Gotland en grundförutsättning för en fungerande cementförsörjning. Därav är det angeläget att långsiktigt säkerställa kalk- och märtelfyndigheten, möjliggöra en fortsatt brytning av kalk- och märtelsten samt tillverkning av cement i Slite på Gotland. Detta för att långsiktigt säkerställa en robust cementförsörjning för Sverige, som tillgodoser både samhällets och totalförsvarets behov.

Verksamheten som bedrivs eller kommer att bedrivas på området är av stor nationell betydelse för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret

Brytningen av kalk- och märtelsten samt tillverkningen av cement i Slite på Gotland har en avgörande betydelse för cementförsörjningen i hela Sverige, i såväl fredstid som under höjd beredskap och ytterst krig.

En fungerande cementförsörjning, genom fortsatt brytning av kalk- och märtelsten samt tillverkning av cement i Slite på Gotland, är därmed av stor nationell vikt för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret såsom byggande, anläggande och reparation av en mängd samhällsviktiga verksamheter.

Verksamheten som bedrivs eller kommer att bedrivas på området utförs av en eller flera civila aktörer

Brytningen av kalk- och märtelsten samt tillverkningen av cement bedrivs i dag av en civil aktör, Heidelberg Materials AB.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984

Verksamheten som bedrivs eller kommer att bedrivas på området är beroende av användandet eller tillkomsten av anläggningar som innebär avsevärda kostnader, praktiska svårigheter eller i övrigt mycket stora nackdelar att omlokalisera

Verksamheten har bedrivits mer storskaligt inom området sedan 1920-talet och är landets största samt är beroende av ett flertal naturförutsättningar på platsen.

Verksamheten är helt beroende av kalk- och mägersten för att kunna tillverka cement. En flytt av själva kalk- och mägerfyndigheten är omöjlig och i dagsläget bryts kalk- och mägersten för tillverkning av cement endast på ytterligare en plats i landet, i Våmb i Skövde. Fyndigheten i Våmb är mindre än den i Slite och står för cirka 25 procent av den cement som används i Sverige. Därav bedöms det inte vara möjligt att ersätta kalk- och mägersten med försörjning från andra inhemska anläggningar. Vidare bedöms det på kort sikt inte heller vara möjligt att ersätta kalkstenen med import. Därmed är verksamheten beroende av kalk- och mägerfyndigheten inom området, varpå anspråket måste tillgodoses inom det aktuella området.

En flytt av cementfabriken är förenat med avsevärda kostnader, stora praktiska svårigheter och i övrigt mycket stora nackdelar. Exempelvis skulle en flytt av fabriken innebära att en ny lokalisering behöver hittas där en helt ny fabrik kan byggas, med tillhörande infrastruktur för att kunna transportera kalk- och mägersten till den nya fabriken från fyndigheten i Slite. Vidare skulle den befintliga fabriken behöva förbli i drift under den tid det tar att omlokalisera fabriken, för att inte landets och totalförsvarets cementförsörjning ska riskera att bli lidande. Cementfabriken har dessutom en lång ekonomisk livslängd och en omlokalisering medför därför avsevärda kostnader. Tillverkning av cement är därtill tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet och kräver tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken något som föregås av komplexa, omfattande och ofta tidskrävande samt kostsamma tillståndprocesser innan tillstånd kan meddelas av domstol. Vidare utgör tillverkningen av cement en Sevesoverksamhet på den högre kravnivån. Utöver detta behövs ofta även andra tillstånd för att tillverka cement. En flytt av cementfabriken bedöms därför innebära avsevärda kostnader, praktiska svårigheter och i övrigt mycket stora nackdelar att omlokalisera. Därav bedöms anspråket behöva tillgodoses inom det aktuella området.

Verksamhetens behov av mark- och vattenanspråk kan komma i konflikt med annan markanvändning

I och med att det i dag råder konkurrens om många mark- och vattenområden på Gotland och specifikt kring verksamhetens mark- och vattenområde, är verksamhetens behov i konflikt med andra aktörers planer. Det handlar bland annat om ny störningskänslig bebyggelse i tätorten Slite och nya skyddade områden enligt 7 kap. miljöbalken.

I sammanhanget är det viktigt att beakta att brytning av kalk- och mägersten samt produktion av cement medför omgivningspåverkan, både inom och utanför verksamhetens område.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984

Geografisk precisering

Utgångspunkten för den geografiska preciseringen är syftet med bestämmelserna i miljöbalken, att främja en långsiktig hållbar utveckling (1 kap. 1 § miljöbalken) samt att mark- och vattenområden ska användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov (3 kap. 1 § miljöbalken).

Vidare utgår den geografiska preciseringen från syftet med bestämmelserna i 3 kap. 9 § miljöbalken genom att säkerställa kalk- och märelyfyndigheten, den befintliga anläggningens möjlighet till fortsatt brytning av kalk- och märelysten samt tillverkning av cement, vilken utgör en samhällsviktig verksamhet som är nödvändig för totalförsvaret.

Åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningen

Områden som är av riksintresse på grund av att de behövs för totalförsvarets anläggningar ska, enligt 3 kap. 9 § miljöbalken, skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningarna.

Nedan följer exempel på åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningen. MSB kan dock inte på förhand i detalj ange samtliga åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningen, utan risken ska bedömas i varje enskilt fall utifrån de lokala förutsättningarna.

Åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningen är primärt sådana som begränsar eller omöjliggör att anläggningen kan finnas kvar inom den geografiska preciseringen samt fortsatt bryta kalk- och märelysten respektive tillverka cement. Detta gäller både befintlig verksamhet och en framtida utökning av den. Det kan exempelvis handla om ny störningskänslig bebyggelse såsom bostäder, vård- och skollokaler, nya skyddade områden enligt 7 kap. miljöbalken samt förändringar i transportinfrastrukturen till anläggningen. Detta både inom och i närheten av området som är av riksintresse för totalförsvarets anläggningar.

För att förtydliga att befintlig och framtida verksamhet kan påverka och påverkas av åtgärder även utanför den geografiska preciseringen redovisas den omgivningspåverkan som i dagsläget är känd för anläggningen, utifrån att brytning av kalk- och märelysten samt tillverkning av cement medför omgivningspåverkan. Redovisningen är dock inte uttömmande för samtliga åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningen.

Buller

Brytning av kalk- och märelysten samt produktion av cement medför buller. Buller uppkommer bland annat i samband med borrhning, sprängning, krossning, lastning och lossning, transporter samt tillverkning av cement i fabriken. Ljudkällor som ger upphov till buller återfinns från marknivå till olika höga anläggningsdelar.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984

Vibrationer

Brytning av kalk- och mörjelsten samt produktion av cement medför vibrationer. Vibrationer uppkommer bland annat i samband med sprängning och transporter.

Luftstötsvågor

Brytning av kalk- och mörjelsten, i samband med att en sprängladdning detonerar, medför luftstöttsvågor.

Stenkast

Brytning av kalk- och mörjelsten kan vid sprängning medföra stenkast, både framåt och bakåt från brytningsområdena. Stenkast är en oönskad effekt av sprängning som medför att stenmaterial kastas i väg lokalt i samband med att en sprängladdning detonerar.

Damning

Brytning av kalk- och mörjelsten samt produktion av cement medför damning. Primärt sker damning vid transporter samt i samband med materialhantering såsom krossning, malning, lagring, lastning och lossning.

Farligt gods

Verksamheten hanterar, lagrar och transporterar farligt gods till och inom området. Primärt handlar det om diesel, oljor, sprängämnen samt olika slags flytande bränslen.

Sevesoverksamhet

Verksamheten utgör en Sevesoverksamhet på den högre kravnivån. Detta då Sevesoklassade farliga ämnen lagras och hanteras inom verksamheten. Exempel på farliga ämnen som används under tillverkningsprocessen är återvunna lösningsmedel och konverterad eldningsolja.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984